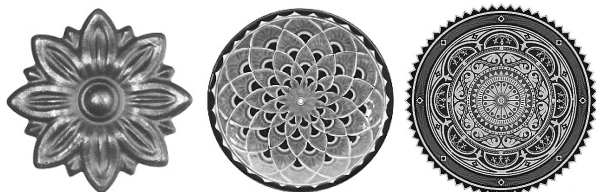

Глафонний, або центричний, орнамент заснований на центральній симетрії, де орнамент поширюється з центру.

Орнамент завжди розглядається у взаємозв'язку з тим предметом і матеріалом, на які він наноситься. Він робить виразнішим увесь твір, зорозово організовує його, виявляє будову.

Крім того, орнаменти діляться на площинні та рельєфні. Площинні орнаменти виконують на площині за допомогою ліній. Ними прикрашають одяг, розписують стіни будівель у вигляді бордюрів. Рельєфні, або опуклі, орнаменти виконують на дереві, камені, металі, кістці за допомогою спеціальних інструментів. Рельєфними орнаментами прикрашають будівлі.

Колір у візерунку мав особливе значення: червоний виражав захоплення, радість. Це колір сонця, вогню, життя, що втілює чоловіче начало. Білий колір пов'язувався зі світлом, чистотою і символізував жіноче начало.

УДК 373.5.67:7.02:376

аспірант лабораторії естетичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, відмінник освіти України, учитель-методист КЗ «ЛСШ I-II ступенів – гімназія № 30» (м. Луганськ)

ГОНЧАРНЕ МИСТЕЦТВО У ФОРМУВАННІ СВІТОВІДОБРАЖЕННЯ ПІДЛІТКІВ

Автор розкриває навчально-виховні можливості майстер-класу як сучасної форми роботи з підлітками в образотворчому мистецтві з метою формування їх світовідображення та демонструє це на прикладі майстер-класу з гончарного мистецтва Луганського регіону.

Ключові слова: світовідображення, підлітки, образотворча діяльність, майстер-класи, гончарне мистецтво Луганщини.

У сучасних умовах соціально-економічної і культурної перебудови в українському суспільстві динамічно зростають вимоги до особистості нового типу – творчої, активної, вільно мислячої, здатної уміло орієнтуватися в насиченому інформаційному просторі, спроможної безперервно пізнавати нове й набувати досвід. Формування сприйняття, осягнення та відображення світу зумовлює нові підходи до вивчення феномену світовідображення і його передумов як складової частини світогляду людини.

Світовідображення – це процес, що трансформує особистість, яка, сприймаючи, переробляючи і відтворюючи ін-

Висновок. Отже, ритм усього живого, що існує у Всесвіті, окреслив людині простір для творчості, підказавши можливість відтворення краси навколишнього світу через декор і ритм. Сама природа навчила людину спостерігати, мислити й зображувати побачене та прожите у творах декоративно-ужиткового мистецтва.

(Див. першу та четверту стор. кольорової обкладинки).

Стаття надійшла до редакції 20 березня 2013 року

Горовенко В. Чудесный мир декоративно-прикладного искусства

Автор освещает опыт разработки творческих заданий на уроках изобразительного искусства в основной школе из цикла «Творцы чудесного мира» и предоставляет рекомендации по их использованию.

Ключевые слова: декоративно-прикладное искусство, основная школа, школьники.

Gorovenko V. The wonderful world of arts and crafts

The author lights up the experience of development of creative tasks at the lessons of fine art at basic school from the cycle «Creators of wonderful world» and gives recommendations on their use.

Keywords: decorative-applied art, basic school, school-boys.

Наталія Краснова,

відмінник освіти України, учитель-методист КЗ «ЛСШ I-II ступенів – гімназія № 30» (м. Луганськ)

формацію із зовнішнього світу, створює результат у вигляді продуктів образотворчої діяльності – художніх образів – і під впливом об'єктів зовнішнього світу змінюється сама – розвиває певні якості, набуває нових, і виражає себе різними засобами, зокрема образотворчого мистецтва. Проблеми світовідображення частково торкаються дослідники, які вивчають проблеми світогляду, його структури і рівнів (О. Бєлих, Л. Губернюк, Л. Кривега, І. Куликовська, О. Матюхін, Т. Мишакова, В. Нестеренко, В. Черноволосенко, В. Цвіркун). Окремі аспекти мистецького (художнього) відображення світу висвітлено в наукових працях з мистец-

твознавства (Л. Столович, О. Наконечна) та мистецької освіти (Н. Ростовцев, Б. Неменський, О. Рудницька, Л. Масол, Н. Миропольська, С. Соломаха, О. Артюхова). Окремі питання світовідображення підлітків у процесі образотворчої діяльності з'ясували науковці, які вивчали аспекти світоглядного виховання засобами мистецтва (А. Бакушинський, В. Демиденко, В. Коваленко, Р. Кропіна, Л. Середюк).

Проблема світовідображення є новою, малодослідженою, як і засоби його формування в різному віці. Важливим є формування світовідображення в підлітків, які вступають у дорослий світ, прагнуть виразити своє ставлення до нього у практичний спосіб – своєю діяльністю, але з різних причин не мають достатнього власного досвіду. Окрім уроку як традиційної форми навчання, в загальноосвітніх і спеціалізованих закладах поширюються нові форми, однією з яких є майстер-класи. Використання майстер-класу з образотворчої діяльності з метою формування світовідображення підлітків складає мету і є змістом даної статті.

У педагогічній літературі існує кілька визначень поняття «**майстер-клас**»: це особливий жанр узагальнення та поширення досвіду, що являє собою фундаментально розроблений оригінальний метод або авторську методику, що спирається на свої принципи і має певну структуру; це ефективна форма передачі знань і вмій, обміну досвідом, центральною ланкою якої є демонстрація оригінальних методів освоєння певного змісту за активної ролі всіх учасників заняття; це особлива форма навчального заняття, яка заснована на «практичних» діях показу й демонстрації творчого вирішення певного завдання. У рамках *майстер-класів* проводяться зустрічі з майстрами народних ремесел і декоративно-ужиткового мистецтва, де відбувається демонстрація виготовлення будь-якого виробу (або його фрагмента) в традиційному стилі, зокрема декоративно-прикладного мистецтва (витинанка, чеканка, гончарство, лозоплетіння, гутництво), що дає підліткам можливість знайомитися зі світом через призму відображення довкілля майстрами народного декоративно-ужиткового мистецтва. Живе спілкування з митцями збагачує школярів знаннями з народним мистецтвом рідного краю та людьми, які прославляють його своєю працею. Такі заходи поєднують основи матеріальної та духовної культури суспільства, створюють сприятливі умови для національно-культурного розвитку учнів.

Майстер-класи (з фахівцями в царині народного мистецтва) сьогодні стають дедалі популярнішими. Жодний фестиваль чи свято народної творчості не обходиться без різноманітних майстер-класів для всіх без винятку категорій відвідувачів. Залучаються до них і учні або в приміщенні шкільного закладу, або – частіше – на виїзді: у майстернях художників, в музейних приміщеннях, на природі. Для про-

ведення майстер-класів зазвичай запрошуються найкращі фахівці в певній галузі. Принцип організації майстер-класу: «Я роблю це так. Я навчу вас». Під час майстер-класу учасники бачать повний процес роботи над конкретним виробом і їм надається можливість набути практичного досвіду виготовлення виробу під контролем майстра. Зазначимо, що майстер-клас може проводити не обов'язково один майстер. Це може бути і колектив старших учнів, що мають певні навички з різних видів образотворчої діяльності.

Пізнання підлітками навколишнього світу під час проведення майстер-класів відбувається шляхом наслідування дій майстра, відображення та інтерпретації суті мистецьких явищ. Майстер, створюючи витвір мистецтва, творить образ (результат творчого відображення життя), усвідомлюючи навколишнє за законами краси.

Теми занять у формі майстер-класів можуть обиратися згідно з темами програм з профільних предметів (рисунок, живопис, композиція, ліплення та ін.), курсів за вибором (декоративно-ужиткове мистецтво, дизайн, художня праця та ін.), факультативів та гуртків загальноосвітніх навчальних закладів. Наприклад, однією з тем курсу декоративно-ужиткове мистецтво у формі майстер-класу може бути «Гончарство – традиції та сьогодення», що є розділом програми з декоративно-ужиткового мистецтва для 5-го класу.

Майстер-клас з виготовлення луганського глека

Метою заходу є ознайомлення учнів з традиційним мистецтвом нашого народу – гончарством, розкриття особливостей самобутнього декоративного стилю гончарів Луганщини, удосконалення навичок з виготовлення глеків за допомогою технології ліплення конструктивним методом з глини (ручне формування з кілець-джгутів).

I. Підготовча робота. За кілька тижнів до проведення майстер-класів учням можна запропонувати **завдання**:

1. У періодичних виданнях, книжках чи в мережі Інтернет знайдіть зображення робіт майстрів-гончарів Луганщини. Подумайте, яке призначення мали ці вироби.

2. Дослідіть орнаментику гончарних виробів луганських гончарів. Знайдіть мотиви, що найчастіше зустрічаються в оздобленні.

3. Поміркуйте і визначте, чим відрізняються вироби з глини, створені в різних осередках гончарних промислів Луганщини.

II. Мистецтвознавча інформація розкриє учням історію народження та розвитку гончарства на Луганщині (супроводжується показом відеофрагментів з фільму «Дива

Луганщини (Макарів Яр)», фотографіями та слайдами виробів, ілюстраціями з книг про історію краю).

Ведучий. Розвиток гончарного промислу на Луганщині стимулювався наявністю традицій, які сягають у сиву давнину, хорошою якістю місцевих глин, а також дедалі зростаючими потребами ринку промислового району. Мальовнича природа, степові простори, невиваженість рослинності диктували й своєрідний підхід до форми та декору виробів. Використовуючи форми довоколишнього світу та місцеві традиційні орнаменти, гончарі виробляли свій самобутній декоративний стиль, що вирізнявся лапідарністю і високим смаком.

Євсузькі свистуни

Село Євсуг – один із найвизначніших гончарних осередків Луганщини. Розляглося воно по обох берегах мальовничої річки Євсуг, назва якої виникла ще за монголо-татарської навали. Село Євсуг було засновано наприкінці XVII ст. Його першими поселенцями були головним чином козаки Острозького полку й вихідці з Чернігівської, Харківської, Полтавської губерній та Великої Росії, які, втікаючи від гніту поміщиків, оселялися на вільних землях. Щоб якось зводити кінці з кінцями, селяни змушені були займатися різними допоміжними промислами та ремеслами.

Для євсузців таким ремеслом стало гончарство. Працювали євсузькі гончарі на місцевій глині, яку копали у Високому лісі. У кожного з них було своє місце, яке тримали в суворій таємниці. Глину привозили додому, готували її до роботи: перетопували ногами, переминали руками, пересікали стругами, вибираючи непотрібні домішки. А вже потім з підготовленої маси виготовляли гончарні вироби: різноманітні горшки, глечики, макітри, баньки, кубушки, миски, кухлі, іграшки, свистунці. Часто мешканців села так і називали – «євсузькі свистуни».

Готовими виробами торгували на місцевих базарах та ярмарках, обмінюючи їх на зерно, крупи, борошно, рибу, фрукти. Возили на продаж у навколишні села, у Крим і Росію. Найбільшого розквіту гончарство Євсуга досягло на межі XIX–XX ст. У 1914 р. там працювали 250 гончарів.

Гончарний промисел села Макарів Яр

Село розкинулося на правому березі річки Сіверський Донець, за 30 кілометрів на схід від Луганська. Перші відомості про заселення цієї місцевості належать до середини XVII ст.: у 1660 році, за наказом Коша Запорозького, тут було розміщено частину Суходольського пікету.

Відомості про походження в селі гончарного промислу нечисленні. Станом на 1780 р. гончарне виробництво в Макаровому Яру вже існувало – його започаткували українці, які наслідували й розвивали традиції рідного їм гончарства. Ще у XVIII ст. у Макаровому Яру склалися сприятливі умови для гончарного виробництва, з-поміж яких однією з найважливіших була наявність на околицях села родовищ

високоякісної глини. У Макаровому Яру в 1880-х роках гончарювали в 211 господарствах (усього ж у селі було 315 господарств), а кількість майстрів сягала 239 осіб.

У другій половині 1920-х років «Кустпромсоюзом» вживалися заходи для подальшого розвитку гончарної справи в Макаровому Яру, а в 1927 р. тут розпочала діяльність кустарно-промислова керамічна школа. Її організатором, директором та «душею» був Павло Андрійович Дубинський, родом з Чернігівщини. Гончарна школа стала важливим культурно-освітнім закладом, де навчалася молодь не тільки з Макарового Яру, а й з навколишніх сіл, із сусіднього Станично-Луганського району (с. Верхньотепле, Нижньотепле), з Росії (зі ст. Мітякинської). Навчання в школі тривало чотири роки. Тут вивчали не тільки гончарну справу, але й загальноосвітні дисципліни. Викладацький склад школи мав високу фахову підготовку. Учні отримували невелику стипендію. Основною метою заснування школи була популяризація традиційного промислу серед сільської молоді, розвиток місцевих традицій гончарного виробництва й піднесення їх до рівня декоративного мистецтва. Таким чином, макарівська кустарно-промислова керамічна школа в 1927–1931 рр. була одним із кращих спеціалізованих навчальних закладів на території сучасної Луганщини. Перший її випуск відбувся в 1931 р. Це стало подією на все село. У майстерні було оформлено виставку робіт випускників, де було представлено різноманітні вироби: декоративні вазы та попільнички, куманці, панно, вкриті розписами, декоративним ліпленням та поливою.

1932–1933-ті роки дуже змінили Макарів Яр. Село обезлюдніло, усі, хто мав змогу, їхали до Луганська, де можна було влаштуватися працювати на завод (робітникам давали 800 г хлібного пайка); згодом уже дорослі діти забирали своїх батьків до міста. Через кілька років у покинутих ними домівках оселялися нові мешканці з інших міст і сіл, яким було байдуже до традиційного місцевого промислу.

Брусівські горшколіпники

Першобудівники хутора Брусова (нині село Брусівка) – переважно вихідці-переселенці із сіл Ізюмського слобідського полку, оселилися на крайньому заході правого берега ріки Обіток ще в середині XVIII ст. Заснував поселення Йосип Степанович Брус. Оскільки поряд із селом були великі поклади якісної гончарної глини, то й не дивно, що брусівчани, прагнучи отримати додатковий заробіток, окрім основного свого заняття землеробством, почали займатися й гончарством. Мистецтво гончарювання передавалося в спадок від батьків до синів. Сім'ї були великі, тож працювали всі – від малого до великого. Гуртом копали, місили, стругали глину, готуючи її до роботи.

Гончарювання було справою старших. Гончарний круг переважно стояв у хаті, рідко в кого була можливість мати задля цього окреме приміщення. Поруч – широка лава, на

якій замішували глину, формуючи її в «грудки» різної величини, залежно від того, який виріб задумав виготовити гончар: невеликого кухлика чи чотирьохвідерну макітру (так званий «сноз»). Попід стелею закріплювалися довгі дерев'яні полиці («п'ятра») для сушіння сформованих виробів.

...У хаті вогко від випарів, через задушливе повітря важко дихати. Крутиться гончарний круг. Гончар звичним рухом кидає на нього грудку глини, і починається священнодійство – з-під умілої руки майстра зі шматка звичайної глини виходять макітри, глечики, горщики, кубушки. Усі вони здаються такими простими, але насправді їхні форми витончені та довершені – за цим стоїть справжнє художнє вміння простих людей.

Форми луганського посуду, як і взагалі всі форми посуду в Україні, не вирізняються особливою оригінальністю. Це пліскуваті посудини з трохи підведеними догори краями та дуже широкими отвором, тарілки та миски. Основну масу гончарних виробів становлять горщики, макітри, ринки, миски, глечики та горщечки для квітів. Макотерть, або макітра, майже півсферична, з дуже випуклими у верхній третині височини стінками й досить широким отвором. Борщівники, кашники майже цілком сферичні, з широким отвором та вузьким дном. Баньки трохи витягнуті догори, майже цілком круглі, з вузьким отвором. Глеки, гладішки високі, майже циліндричні; іноді трохи роздуті у своїй нижній частині глечики для молока. Ринки цілком циліндричні, низькі, з ручкою. Баньки для конфітур високі, з трохи звуженим отвором.

Посуд мав різні розміри: від малих, на півлітра, до великих, об'ємом до десяти літрів, які називалися «пісничковими». Серед майстрів існувала спеціалізація. Дорослі виготовляли переважно макітри, а на замовлення могли зробити посудину на п'ять відер; свистуни виготовляли діти, бо «гончар їх не робив».

Своєрідність луганських форм порівняно, наприклад, з опішнянськими полягає в більшій строгості та чіткості контурів, у більш різко виявлених переходах від одного об'єму до другого, у витончених формах і пропорціях форми, які скла-

далися протягом довголітнього виробничого досвіду, стали традиційними і майже не змінилися до нашого часу.

Луганські горщики ближчі до васильківських (Київщина) виробів; наприклад, макітра більше нагадує за формою ринку, але в неї випуклі боки. Миски мало різноманітні за формою, найчастіше – це глибокі миски з невисоким бортиком.

Глечики Луганщини мають виразну пластичну форму, нижня її частина займає половину висоти глечика. Другу половину займає майже пряма шийка, яка плавно йде до вінця. Виробництво традиційних для України ку-

манців на Луганщині не знайшло поширення.

Орнаментация луганського посуду переважно утилітарна та символічна, що проявляється в простоті, іноді навіть примітивності візерунків або їхній повній відсутності. Це явище було обумовлене низкою причин: віддаленістю території Луганщини від загальноукраїнських мистецьких осередків й, відповідно, відсутністю творчих контактів, а також конкуренції між майстрами; самим побутуванням мистецтва на території етноконтактної зони, що приводило не тільки до обміну техніками та візерунками, а й постійно актуалізувало проблему етнічної ідентифікації, у якій не останню роль відігравало народне мистецтво, – усе це сприяло консервації архайчних техник та орнаментів і формувало у народних майстрів вороже ставлення до будь-яких новацій.

Головними засобами декорування був ліпний та гравірований орнамент і кольорові поливи, у яких майстри досягли високої досконалості, вміло поєднуючи ці засоби декорування. З-поміж усього посуду майже всі миски, іноді глеки для води чи сирівцю та велика кількість дрібних виробів більше чи менше орнаментовані або принаймні вкриті поливою всередині чи розмальовані без поливи матовими барвами.

Таким чином, протягом багатьох віків народні митці зберігали й розвивали кращі традиції, які органічно ввійшли в сучасні художні промисли і творчо використовуються сучасними талановитими майстрами.

III. Бесіда-закріплення з учнями.

1. Які особливості самобутнього декоративного стилю гончарів Луганщини?
2. Пригадайте гончарні осередки Луганщини та наведіть приклади.
3. Які матеріали використовували майстри гончарного мистецтва для виготовлення посуду?
4. Які форми глеків розповсюджені серед гончарного посуду Макарова Яру?

5. У чому виявляються особливості орнаменталії Луганського посуду?

IV. Спостереження за роботою майстра. Учні сідають побіля столу майстра, щоб побачити на власні очі процес виготовлення глека за допомогою ліплення конструктивним методом з глини.

V. Виготовлення виробу власноруч. Під керівництвом майстра учні виготовляють свої вироби. *(У процесі роботи майстер озвучує весь процес виготовлення посудини, які подаємо у вигляді мистецьких порад від гончаря).*

Мистецькі поради майстрів

Такий спосіб ліплення був відомий уже стародавнім гончарям, завдяки йому можуть бути створені художні форми, що властиві саме виробам з глини:

1. Перед початком роботи глину треба перебити до однорідного стану.

2. Глина для виготовлення дна повинна бути м'якшою, ніж та, що піде на стінки.

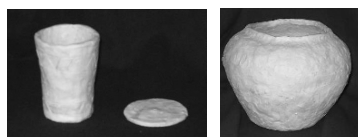
3. Щоб виготовити денце, з аркуша паперу вирізаємо круг потрібного діаметру (такий, яким буде денце майбутнього горщика, бо він і слугує за орієнтир під час роботи) і кнопками прикріплюємо його на товстій дерев'яній дошці.

4. Зі шматка глини завбільшки приблизно з яблуко обкатують у руках валик діаметром 2,5–3 см. і завдовжки 15 см. На рівній поверхні його розкачують обома руками взад і вперед, м'яко розводячи руками від середини до краю. Мусить вийти валик завдовжки 50–60 см і діаметром 1–1,5 см – залежно від потрібної величини денця і всього виробу.

5. Валик щільною спіраллю накладають на площину вирізаного круга, ведучи від центру назовні, доки зовнішній бік протилежного кінця не збіжиться з краєм вирізаного паперового круга.

6. Можна робити валики будь-якої довжини, аби тільки вони не розривалися, адже тоді доведеться робити стикування. Перший із них найчастіше розміщують на площині денця, при цьому приблизно кожний сантиметр валика з однаковою силою притискають.

7. Коли першу спіраль повністю звито, кінець її навкіс зрізають і до нього притискають початок нової спіралі.

Ці операції продовжують, аж поки стінки не піднімуться до потрібної висоти.

8. Щоб уникнути деформації заготовки, стінку нарощують тільки після підв'ялювання накладених шарів.

9. Коли досягнуто необхідної висоти стінки та сформовано заготовку, горлечко підрізають і ставлять сушити в закриту шафу до затвердіння.

Власноруч виготовлені глеки учні забирають з собою на загядку.

Висновок. Форма майстер-класу, що сьогодні поширюється в навчанні школярів, дає можливості педагогам за досить короткий час ознайомити учнів з інформацією щодо певного явища чи поняття, які вивчаються за програмою, стимулювати школярів до їх вивчення завдяки цікавим фактам; діти також отримують настанови щодо виготовлення власноруч художнього виробу і можуть зробити це протягом відведеного часу. Окрім навчальних, майстер-класи вирішують низку виховних завдань – збагачують учнів відомостями про культуру й мистецтво різних регіонів України, зацікавлюють образотворчою діяльністю, дають практичний досвід створення виробів у різних техніках.

Отже, у процесі участі в майстер-класах з народних ремесел і декоративно-ужиткового мистецтва формуються світоглядні якості школярів, відбувається опанування різних художніх технік відображення світу, набуття досвіду образотворення в самостійній діяльності, розвиваються творчі здібності та виховується усвідомлення власної причетності до традицій свого народу і повага до інших культур.

(Див. другу та третю стор. кольорової обкладинки).

Стаття надійшла до редакції 22 березня 2013 року

Краснова Н. Гончарное искусство в формировании мироотображения подростков

Автор раскрывает учебно-воспитательные возможности мастер-класса как современной формы работы с подростками в изобразительном искусстве с целью формирования их мироотображения и демонстрирует это на примере мастер-класса по гончарному искусству Луганского региона.

Ключевые слова: мироотображение, подростки, изобразительная деятельность, мастер-классы, гончарное искусство Луганщины.

Krasnova N. Pottery shaping teenagers world reflection

The author reveals the teaching and educational possibilities of master class as a contemporary form of work with teenagers in the fine art to form their world reflection and demonstrates this on an example of master class in the art of pottery of Luhansk region.

Keywords: worldreflection, teenagers, figurative activities, pottery master classes of Luhansk.